

Karikatur av Carl Jeppesen som svært revolusjonsklar etter Pariskongressen, hentet fra Vikingen 1889. De falne hodene er Jacob Sverdrup, biskop Høeg og Emil Stang d.e. Under giljotinen ligger Morgenbladets redaktør, Friele. Foto: Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Reform eller revolusjon i Frankrike

Norske sosialisters syn på den franske sosialistbevegelsen før 1914

Reform or revolution in France

Norwegian Socialists' view of the French socialist movement before 1914

Mikael Lyngaas

Ph.d.-kandidat, Universitetet i Oslo

mikael.lyngaas@iakh.uio.no

Sammendrag

Stiftelseskongressen til Den andre internasjonale som ble holdt i Paris i 1889, markerte ikke bare hundreårsdagen for stormingen av Bastillen, men også selve gjenfødselen av den internasjonale sosialistbevegelsen. Det oppsto raskt konflikter mellom de franske revolusjonære marxistene og de reformistiske possibilistene som begge holdt konkurrerende internasjonale kongresser i Paris. Det norske Arbeiderparti tok et radikalt standpunkt mot foreningen av de to kongressene og stilte seg på linje med de mest revolusjonære delene av den internasjonale sosialistbevegelsen. Nordmennenes innledende radikale holdning overfor franske reformister endret seg drastisk ved den kontroversielle sosialisten Alexandre Millerands inntreden i den borgerlige Waldeck-Rousseau-regjeringen i 1899. Med denne artikkelen ønsker jeg å undersøke Det norske Arbeiderpartis perspektiv på den franske sosialistiske bevegelsen i tiden før 1914, særlig spørsmålet om sekterisme i den franske bevegelsen og sosialistenes koalisjon med borgerlige partier.

Nøkkelord

Arbeiderpartiet, fransk sosialisme, Den andre internasjonale, marxisme, internasjonisme

Abstract

The founding congress of the Second International held in Paris in 1889 marked not only the centenary of the storming of the Bastille, but the very rebirth of the international socialist movement. Conflicts quickly arose between French revolutionary Marxists and the reformist Possibilists, who held competing international congresses in Paris. The Norwegian Labour Party took a radical stance against the unification of the two congresses, aligning themselves with the most revolutionary parts of the international socialist movement. The initial radical stance of the Norwegians against French reformists drastically shifted with the controversial socialist Alexandre Millerand's entrance into the bourgeois government of Waldeck-Rousseau in 1899. With this article I seek to showcase the Norwegian Labour Party's perspective on the French socialist movement in the period before 1914, especially the question of sectarianism in the French movement and the socialists' coalition with bourgeois parties.

Keywords

The Norwegian Labour Party, french socialism, The Second International, Marxism, internationalism

Ser man på Arbeiderpartiet i perioden mellom 1890-tallet og oktoberrevolusjonen i 1917 fra et internasjonalt perspektiv, er det klart at partiet tok stor inspirasjon fra sine tyske partifeller. Selv om Arbeiderpartiets forhold til det tyske sosialdemokratiet har blitt drøftet av flere historikere, har ennå ingen gått i dybden på forholdet mellom nordmennene og sosialistene i revolusjonens «hjemland», Frankrike. Til tross for å være en fragmentert bevegelse, var de franske sosialistene opphavsmennene til flere omfattende debatter som opptok hele den internasjonale sosialistbevegelsen. Den norske arbeiderpressen drøftet utviklingen til den franske bevegelsen med både kritikk og beundring. Franskmenne sto som et skinnende eksempel på hvordan taktiske uenigheter og politisk sekterisme kunne sabotere for bevegelsen. Utfordringene og stridighetene innad den franske bevegelsen kom over tid til å ramme hele den internasjonale sosialistbevegelsen, også i Norge. Debattene som gjennomgås i denne artikkelen gir også et frempek på det omfattende skismaet i sosialistbevegelsen mellom reformister og revolusjonære. Med artikkelen ønsker jeg å kaste nytt lys over Arbeiderpartiets internasjonale orientering og ideologiske utvikling. Ved å studere utviklingen i den franske sosialistbevegelsen gjennom den norske arbeiderpressen, vil vi kunne forstå både nordmennenes tvetydige og skiftende syn på den franske bevegelsen så vel som franskmenneens påvirkning på Arbeiderpartiet. Artikkelen stiller dermed følgende spørsmål: Hvordan stilte Arbeiderparti-pressen seg til utviklingen i den franske sosialistbevegelsen? Selv om pressens diskusjon av disse begivenhetene ikke kan gi et bilde av medlemsmassens stilling overfor franskmenne, så gir den likevel et verdifullt innblikk i en politisk inspirasjonskilde for Arbeiderpartiet som har blitt lite drøftet. Arbeiderpartiets politiske og ideologiske påvirkning fra Frankrike bidro både til en sterkere tro på den parlamentariske strategien blant enkelte i partiledelsen, så vel som radikaliserings blant ungdomspartiet.

Artikkelen vil hovedsakelig ta for seg kilder hentet fra digitaliserte utgaver av Arbeiderpartiets hovedorgan Social-Demokraten i perioden mellom 1887 og 1914. Enkelte numre og årganger i perioden er imidlertid ikke digitalisert, noe som også påvirker fremstillingen av tematikken i artikkelen. Avisen fungerte ikke bare som partiets talerør, men skulle også formidle ideer, historiske analyser og nyheter til den norske arbeiderklassen. Her er det også viktig å skille mellom avisens mange journalister, som iherdig skrev debattartikler, og partiets offisielle standpunkter. Søkelyset vil ligge på de Arbeiderparti-politikerne, redaktørene og journalistene som skrev om utviklingen av den franske bevegelsen og dens mange stridigheter. De forskjellige aktørene her hadde sine egne fortolkninger og standpunkter, noe som gjør det utfordrende å gi en helhetlig analyse av de franske debattenes påvirkningskraft.

Arbeiderpartiet og den norske arbeiderpressens internasjonale dekning, så vel som deres ideologiske og politiske påvirkning utenfra i perioden før 1914, er et tema som har blitt lite undersøkt av historikere. Studier i transnasjonal arbeiderhistorie har likevel fått et oppsving det siste tiåret, noe som har åpnet opp for videre forskning på den norske arbeiderbevegelsen og dens internasjonale virke. Denne artikkelen er et bidrag til dette.

Bakgrunn

Året 1871 tok arbeiderne i Paris makten fra den lokale regjeringen og erklærte den sosialistiske Pariskommunen for opprettet. Marcus Thrane kommenterte følgende om kommunardenes ødeleggelse av den kjente Vendôme-søylen, som hadde blitt reist for å hedre Napoléon Bonaparte:

At pariserne etter å være blitt sosialister og vantroende har besluttet å ødelegge det fornemste seiersminne, viser at bare sosialismen og fritenkeriet er i stand til å gjennomføre bibelens spådom om at «sverdet skal forandres til plogjern».¹

Etter knapp en måned kollapset Pariskommunen og flere tusen arbeidere ble massakrert av det franske militæret. Atten år senere skulle franske sosialister atter gjøre seg bemerket i Paris. I 1889 samlet parti- og fagforeningsledere fra hele verden seg for å feire hundreårsjubileet for stormingen av Bastillen og stiftelsen av en ny internasjonal arbeiderkongress. I midten av juli fant to konkurrerende sosialistiske kongresser sted i Paris, en i l'Union du Commerce et de l'Industrie og en i Theatre Parisiennes, begge et steinkast unna Vendôme-søylen. Etter oppløsningen av Den internasjonale arbeidersammenslutningen, bedre kjent som «Den første internasjonale» i 1876, var det mange sosialister som så behovet for å gjenreise en slik organisasjon. Den første internasjonale ble stiftet som en løs sammenslutning av fagforeninger, partier og andre arbeiderforeninger med det formål å forsvare arbeiderklassens interesser og på lang sikt etablere et sosialistisk samfunn. Denne internasjonale sammenslutningen kom til å gå i oppløsning som følge av interne stridigheter, hovedsakelig mellom anarkistene, ledet av Mikhail Bakunin, og sosialistene, ledet av Karl Marx og Friedrich Engels. Uenighetene mellom de forskjellige fraksjonene av arbeiderbevegelsen som oppsto i denne perioden kom til å legge grunnlaget for flere politiske splittelser.

Til tross for sin korte levetid, hadde Den første internasjonale vist at arbeiderbevegelsen i Europa kunne samles til kamp. Mange av nettverkene fra Internasjonalen vedvarte, noe som gjorde at flere av de nystiftede sosialistpartiene startet arbeidet med å planlegge opprettelsen av en ny internasjonal organisasjon. Det ble holdt flere konferanser i London og Paris i 1880-årene, hvor partiene forhandlet og diskuterte hvordan den nye Internasjonalen skulle operere og hvilke mål den skulle sette seg. Her vant tilhengerne av den franske sosialistlederen Paul Brousse en majoritet for sin internasjonale kongress, da med støtte fra en separat stiftelseskonferanse holdt i London. Brousse sine tilhengere var kjent ved det nedsettende navnet «possibilistene», ettersom de stilte seg mot revolusjon og anså sosiale reformer som det eneste mulige for arbeiderklassen å oppnå. Dette vakte oppsikt blant marxistene, som også planla en internasjonal kongress ved revolusjon-jubileet, og som fryktet at det de anså som et revolusjonært prosjekt kunne komme til å bli styrt av reformister.

Den nye Internasjonalen ble opprettet etter initiativ fra Tysklands sosialdemokratiske parti (SPD), som da var ledet av de revolusjonære sosialistene August Bebel og Wilhelm Liebknecht. I spissen for dette prosjektet var også det andre franske arbeiderpartiet, Parti Ouvrier Français (POF), som hadde blitt stiftet av Marx' svigersønn Paul Lafargue og Jules Guesde. Etter Pariskommunens kollaps var de fleste sosialistiske ledere i Frankrike enten fengslet eller myrdet. Sosialistbevegelsen, som på mange måter hadde sitt opphav i Frankrike, var på slutten av 1880-tallet marginalisert og splittet mellom en håndfull marginaliserte fraksjoner. POF ble stiftet i 1882 etter splittelsen i possibilistenes parti, Fédération des travailleurs socialistes de France. Possibilistene fulgte, ifølge en kommentar i Social-Demokraten, «en slags oppurtunistiskfarvet socialisme».² Med andre ord var det snakk om en tilnærming til sosialismen hvor man kunne tillate samarbeid med borgerlige partier, noe som ble ansett av mange, spesielt marxistene, som prinsipielt feilaktig og opportunistisk.

1 Thrane 1949: 78–79.

2 *Social-Demokraten*, 5. februar 1891.

Marxisterne og blanquisterne anerkjender imidlertid ikke Londonerkongressens bestemmelse om, at organisasjonen av Pariserkongressen skal overlades posibilisterne, idet nævnte bestemmelses gjennomførelse maa antages at vilde medføre, at posibilisterne utelukker de andre franske retninger.³

I 1894 publiserer Social-Demokraten en oversikt over de franske sosialistpartienes historie hvor konflikten mellom marxistene og possibilistene i forkant av stiftelsen av den nye Internasjonale blir lagt frem som langt mer personlig:

Brousse benytede sig af den misundelse, Guesde havde vakt, skjøndt alle socialister følte, at han var den stærkeste; Brousse udsprede det rygte, at Guesde eftertraktede diktaturet [...].

En anklage som ofte ble reist mot franske radikalere og sosialistiske teoretikers tendens mot å lene seg mot diktatorisk taktikk og strategi. Social-Demokraten sammenlignet konflikten mellom marxistene og possibilistene med konflikten i Den første internasjonale mellom marxistene og anarkistene.⁴

Marxister mot possibilister

Revolusjons-jubileet i 1889 var ikke en feiring forbeholdt radikale, men ble for folk flest dominert av den store verdensutstillingen hvor tusenvis av besøkende fra hele verden kom for å se avdekkingen av Eiffeltårnet. Social-Demokraten rapporterer:

I ved alle, at den store franske revolusjons hundreaarsfest skal fejres i Paris; det ulmer sterkt i vindene overalt nu, for det blir kanskje ikke med en fest.⁵

I forkant av revolusjons-jubileet ante flere lands sosialistpartier og fagforeninger at de var nødt til å velge side av finansielle og politiske hensyn. Dette ble et spørsmål om politisk posisjonering overfor de to grupperingene.⁶ Marxistene, ledet av det tyske partiet, tok initiativ til å holde en konferanse i Haag med det formål å spleise sammen de to internasjonale konkurrentene. Samlingsforsøkene viste seg raskt å være forgjeves. Ifølge Social-Demokraten hadde possibilistene «stødt den budte haand tilbage».⁷ Likevel greide marxistene, i hovedsak gjennom Marx' tidligere samarbeidspartner Friedrich Engels, å vinne over majoriteten av de utenlandske representantene i Haag til deres internasjonale kongress.⁸

Social-Demokraten publiserte oppropet til possibilistenes kongress den 10. februar. Dagsorden for deres kongress tok for seg to moderate punkter: begrensning av arbeidstiden og aktivt samarbeid innad i den europeiske arbeiderbevegelsen.⁹ Dette var krav som var godt forankret i Arbeiderpartiets aller første partiprogram, et program som historiker Einhart Lorenz bemerket var langt fra å regne som et sosialistisk program.¹⁰ Programmet kom ikke til å bli revidert til et rendyrket sosialistisk program før i 1891.¹¹ Etter at oppropet

3 *Social-Demokraten*, 25. april 1889.

4 *Social-Demokraten*, 20. januar 1894

5 *Social-Demokraten*, 3. januar 1889.

6 Jemnitz 1986: 100–103.

7 *Social-Demokraten*, 25. april 1889.

8 Krivoguz 1989: 45–46.

9 *Social-Demokraten*, 10. februar 1889.

10 Lorenz 1972: 65.

11 Kringen 1910: 14–30.

fra marxistenes kongress¹² ble publisert i *Social-Demokraten*, jobbet avisens redaktør, Carl Jeppesen, standhaftig for å sikre Arbeiderpartiets deltagelse på kongressen.¹³ Den 2. juli ble Jeppesen valgt som representant til Pariskongressen.¹⁴

Da de to kongressene fant sted, var possibilistenes kongress klart større enn marxistenes i antall delegater. Mens marxistenes kongress telte 408, telte possibilistene 567 delegater.¹⁵ Jeppesen beskriver at representantene på possibilistenes kongress hovedsakelig besto av «frankmænd og englændere, faa av andre nasjoner».¹⁶ Marxistenes kongress hadde større internasjonal representasjon enn possibilistenes, med delegater fra tjuefire forskjellige land, åtte flere enn possibilistene.¹⁷ Under diskusjonen om sammenslåing av de to kongressene fremmet de skandinaviske representantene et forslag som ikke bare var avvisende overfor possibilistene, men også målbar en svært sekterisk retorikk. Jeppesen, sammen med danske Nicolai Petersen og svenske C. Palmgren, fremmet forslaget slik:

Det är överflödigt att försäkra att de norska och svenska socialisterna vill en förening av alla länders arbetare, men de vill blott godkänna en sådan förening, som vilar på en den beslutsamma revolutionära klasskampens grund. Då vi inte tror, att en sådan grundval skall komma till stånd om en sammanslagning av de båda kongresserna genomföres, röstar vi emot varje förslag, som går ut på detta.¹⁸

Palmgren argumenterte for resolusjonen på følgende vis:

It is impossible to reach an agreement with the Possibilists, who have allied themselves with the bourgeoisie. If there are really groups among them who stand on the ground of the class struggle, let them come to us! Let the others, the pro-government people, stay where they are!¹⁹

Forslaget som de skandinaviske representantene la frem, var langt mer avvisende og sekterisk enn franskmennenes forslag som i lengre tid hadde forsøkt å samle organisasjonene.²⁰ Flertallet gikk imidlertid med på forslaget fremmet av Wilhelm Liebknecht på vegne av den tyske delegasjonen, et forslag som åpnet opp for samarbeid mellom kongressene.²¹ Vi kan anta Jeppesens holdning har å gjøre med en skepsis til den franske sosialistbevegelsens sekterisme i perioden etter Pariskommunen. Flere marxister hadde lignende bekymringer, noe som kom til å skape debatt og uenighet på de internasjonale kongressene fremover.

På kongressens tredje dag mottok marxistene et forslag fra possibilistene om en mulig samling, forbeholdt at hvert land valgte ut sine egne delegater. Possibilistene, som hadde en klar majoritet i bevegelsen, ønsket da å ekskludere de franske marxistene, et forslag marxistene ikke kunne gå med på, ettersom marxistene allerede hadde vedtatt å godta kun en «pure and simple union of the two congresses».²² Allerede de første dagene hadde flere delegater forlatt possibilist-kongressen. *Social-Demokraten* rapporterer følgende:

12 *Social-Demokraten*, 19. mai 1889.

13 *Social-Demokraten*, 23. juni 1889.

14 *Social-Demokraten*, 27. juni 1889.

15 Haupt 2020: 105–112.

16 *Social-Demokraten*, 21. juli 1889.

17 Haupt 2020: 115.

18 Bäckström 1958: 132–133.

19 Liebknecht 1889: Del 5.d.

20 Liebknecht 1889: Del 5.b.

21 Taber 2021: 22.

22 Liebknecht 1889: Del 6.b.

Som en følge av possibilisternes vægring mot at slutte begge kongresser sammen, forlod de hol-landske og italienske delegerede possibilisternes kongres og gikk over til marxistene.²³

Dette frafallet fortsatte ved de neste internasjonale kongressene. Possibilistenes internasjonale kongresser kom til å forsvinne inn i obskureteten ved århundreskiftet. Mye av dette grunnes i at den europeiske sosialistbevegelsen så opp til det tyske partiet som, etter opphevelsen av Bismarcks anti-sosialistlover, fikk i underkant av 1,5 millioner stemmer ved riksdagsvalget i 1890.²⁴ Mens SPD hadde blitt et av de mest innflytelsesrike partiene i Tyskland, gjorde de franske partiene nokså skuffende valg, noe som gjorde at flere sosialister stilte som kandidater i republikanske valglistene. De franske sosialistene mottok knappe 2,1 prosent av stemmene ved valget i 1889. Ifølge *Social-Demokraten* viste valgresultatet «at franskmændene, slet ikke ere saa ustø politikere som man i almindelighed tror».²⁵ Marxistenes kongress i Paris ble avsluttet med allsang av Eugène Pottiers kjente hymne «Internasjonalen» på en rekke forskjellige språk. «Den andre internasjonale», som den kom til å bli kjent som, var offisielt blitt stiftet. Som organisasjon kom Internasjonalen til å være sterkt sentrert rundt kongressene og partiene som var vert for disse, frem til opprettelsen av et sentralbyrå ved århundreskiftet. Internasjonalen vedtok krav om 8-timersdagen, bedre arbeidskår, samt avskaffelsen av permanente hærstyrker til fordel for allmenn folkevæpning. Pariskongressen satte også ned prinsipper for hvordan sosialistene skulle forholde seg til de borgerlige partiene:

Arbejderbevægelsens historie viser, at henvendelser til bursjuasiet ikke bringer nogen fordel for arbejderne, og at de kun tjener den regjerende klasse til at slaa mynt av politisk henseende; [...] I alle lande, hvor proletarerne er i besiddelse av valgretten, bør de træde ind i det socialistiske partis rækker og ikke taale noget kompromi med et andet politisk parti, og ved benyttelsen av deres stemmeret paa basis av deres respektive grundlove føle at bemægtige sig den politiske magt.²⁶

Da Norge innførte allmenn stemmerett for menn i 1898, fikk Arbeiderpartiet muligheten til å stille egne lister uten Venstre. Valgsamarbeidet med Venstre kom likevel til å vedvare i en lengre periode, noe som bidro til å prege Arbeiderpartiets taktiske holdninger internasjonalt. Flertallet av medlemmene, så vel som de fleste grunnleggerne av Arbeiderpartiet hadde tidligere vært medlemmer i Venstre, og flere tviholdt på dobbeltmedlemskap i de to partiene. Det var ikke før i 1903 at Arbeiderpartiet fikk inn stortingsmandater fra sine egne lister. Arbeiderpartiets ledelse anså det å stemme frem sine folk på Venstre-lister som en midlertidig taktikk, noe som samtidig brøt med Internasjonalens resolusjon om prinsipiell opposisjon mot samarbeid med borgerlige partier. Dette kommer også av at flere i Arbeiderpartiets ledelse rundt denne tiden enten hadde dobbeltmedlemskap eller var tidligere Venstre-menn.

I forkant av Internasjonalens stiftelseskongress hadde den såkalte «Boulangereffæren» utfoldet seg i Frankrike, mellom tilhengerne av den nasjonalistiske generalen George Boulanger og republikanerne rundt valget i 1889. Boulanger og hans parti ønsket å avskaffe nasjonalforsamlingen til fordel for et ett-kammersystem og krevde Alsace-Lorraine tilbake fra Tyskland. Frykten blant republikanerne for at Boulanger og hans støttespillere skulle

23 *Social-Demokraten*, 25. juli 1889.

24 Steenson 1981: 37–40.

25 *Social-Demokraten*, 10. oktober 1889.

26 *Social-Demokraten*, 25. august 1889.

begå statskupp var stor.²⁷ Til tross for at Boulanger led nederlag, økte de politiske spenningene i Frankrike betraktelig. Mens marxistene tok avstand fra det de anså som en konflikt mellom reaksjonære og borgerskapet, stilte possibilistene seg bak republikanerne.²⁸ Social-Demokraten rapporterer så at Brousse derfor «synes at have udspillet sin rolle», ettersom han hadde stilt seg imot den nye Internasjonalen. Dette kom også som følge av at Pariskommune-veteranen Jean Allemane og hans tilhengere da hadde vendt possibilistene ryggen til fordel for marxistene, noe som ga dem ytterligere innflytelse over bevegelsen.²⁹ Den politiske situasjonen etter Boulanger-affæren ga nytt liv til de franske nasjonalistene og satte den sosialistiske bevegelsen på prøve.

Dreyfus-affæren

Statskuppet til Boulanger, som mange fryktet, kom aldri, men en ny politisk krise kom likevel til å ta Frankrike med storm. I 1894 ble den fransk-jødiske offiseren Alfred Dreyfus tiltalt for landsforræderi, en falsk tiltale som skapte sterke reaksjoner. Dreyfus-affæren ble både en antisemittisk heksejakt og et justismord, så vel som et oppgjør med slike holdninger. Splittelsen mellom Dreyfus' støttespillere og de som støttet hæren, kom til å sette dype spor i det franske samfunnet. Dreyfus-affæren vakte mye debatt blant sosialistbevegelsen. For de franske sosialistene var meningene delte, selv om de fleste fordømte de antisemittiske «anti-dreyfusardene» og anså skandalen som et politisk spill. Social-Demokraten rapporterer følgende:

De sosialistiske deputerede har udsendt et manifest, hvori de advarer proletariatet mod at ta parti i Dreyfus-affæren, der kun tjener bourgeoisiets partier som politisk kampmiddel.³⁰

Konflikten mellom de Dreyfus-vennlige sosialistene og marxistene som ønsket å stå utenfor, kom til å skape nye stridigheter innad i den franske bevegelsen. Spesielt de parlamentariske sosialistene Jean Jaurès og Alexander Millerand deltok aktivt i Dreyfus-kampen. De anså begge affæren som en unntakstilstand for sosialistene hvor faren for statskupp av militæret trumfet de økonomiske og sosiale kampene. I denne perioden gjenga Social-Demokraten artikler fra det tyske tidsskriftet *Socialistische Monatshefte*, som var blitt det teoretiske talerøret for flere prominente reformister og anti-revolusjonære sosialister. Her ble Jaurès og Millerand rost for deres innsats i deputertkammeret under Dreyfus-affæren. Særlig Jaurès' deltagelse i Dreyfus-saken hadde hevet han til en av de mest innflytelsesrike sosialistene i Frankrike.³¹ Ut fra det man kan lese i *Social-Demokraten*, kan det se ut til at de norske journalistene var positive til Millerands og Jaurès' innsats, på tvers av de ledende marxistene i Internasjonalen. Dreyfus-affæren kom til å gi republikanerne vind i seilene og resulterte i valgseier. Sommeren 1899 trådte Millerand, en selverklært sosialist, inn i en borgerlig regjering. Dette var første gang en sosialist hadde inntatt sete i en borgerlig regjering siden revolusjonsåret 1848, noe som skapte stor kontrovers og splid i Internasjonalen. «Ministersosialismen», som det ble kalt, sto for de mest radikale i den internasjonale bevegelsen som et svik mot arbeiderklassen.

27 Irvine 1988: 76–106.

28 Ibid: 7–10.

29 *Social-Demokraten*, 1. november 1890.

30 *Social-Demokraten*, 20. januar 1898.

31 *Social-Demokraten*, 17. oktober 1899.

Ministersosialismen i Frankrike

Millerands inntog som minister i regjeringen til Pierre Waldeck-Rousseau kom til å stå som en inspirasjonskilde, så vel som ren kardinalsynd for mange i sosialistbevegelsen. Millerand hadde brutt de vedtatte resolusjonene som ble stemt frem av Internasjonalen han hadde deltatt i. Sosialisten Millerand var nå handelsminister, ved siden av en rekke republikanere og den beryktede «slakteren av Pariskommunen», General Gaston Galliffet, som forsvarsminister. Fremad, landsutgaven av Social-Demokraten, rapporterte:

Det socialistiske parti blev paa sin side ligesaa forvirret ved den overraskende begivenhed, og spurgte i en fuldt saa irriteret tone: «Hvad ialverden vil vor partifælle Millerand midt i et bourgeois-ministerium, som endda dertil blant sine medlemmer tæller en mand som Gallifet[sic], der har et masse-mord af socialister paa sin samvittighed?».³²

Samtidig som kritikken mot Millerand raste, forholdt journalistene i Social-Demokraten seg svært positive. Dette har i stor grad å gjøre med at avisen siden 1892 hadde gjengitt sitater og artikler fra sosialistavisa *Petite République*.³³ Til tross for Guesdes korte periode i redaksjonen, sto avisen for et klart forsvar av Millerand og den franske republikken.³⁴ Denne avisa var i lengre tid talerøret for sosialistbevegelsen i Frankrike, med folk som Millerand og Jaurès periodevis i redaksjonen. Dagsavisen *L'Égalité* som ble stiftet av Guesde allerede i 1877, og som senere gikk under navnet *Le Socialiste*, er på den andre siden lite omtalt i den norske arbeiderpressen.

I *Petite République* ble ikke Millerands regjerings-deltagelse ansett som kardinalsynd. Tvert imot ble han omtalt som forsvareren av «humanitetens sak».³⁵ For enkelte ble Millerand selve symbolet på fransk sosialisme. I Social-Demokraten blir det argumentert for at Millerand «virkeliggjør de forandringer, som det socialistiske parti i mange aar har hævdet».³⁶ En annen artikkel skriver følgende:

Dette var Millerands debut som minister, og det var jo allerede nok til at vise socialdemokraterne, at selv som medlem af et bourgeois-ministerium kan en socialdemokratisk minister gjøre sin nytte.³⁷

På sin side fikk Millerand gjennomført en omfattende reform som la til rette for sikrere arbeidsforhold i fabrikker og som reduserte antall arbeidstimer for kvinner og barn.³⁸ Social-Demokratenes overveldende positive omdømme om Millerand står i kontrast til hvordan Arbeiderparti-folk orienterte seg om debattene som omhandlet den tyske teoretikeren Eduard Bernsteins revisjon av marxismen. Selv om det var bred enighet om sosialismens nødvendighet og kapitalismens avskaffelse i den internasjonale bevegelsen, var strategiske og taktiske spørsmål diskutert lite utenfor de største tidsskriftene og avisene. Mens Bernstein gjorde seg svært upopulær med sin teoretiske tilnærming til reformpolitikk, så var den tilsynelatende pragmatiske Millerand langt mer forlokkende.

³² *Fremad*, 11. juli 1899.

³³ *Social-Demokraten*, 24. desember 1892.

³⁴ Ducange 2020: 92–97.

³⁵ *Social-Demokraten*, 18. oktober 1899.

³⁶ *Social-Demokraten*, 10. august 1899.

³⁷ *Social-Demokraten*, 8. juli 1899.

³⁸ Fuchs 2010: 86–94.

Mens Bernstein-kontroversen, i den amerikanske historikeren Gary P. Steensons ord, ble en bryne som marxistene kunne slipe sine ideer på, utgjorde Millerand for marxistene en reell trussel.³⁹ Like etter Millerands inntog i regjering publiserte Guesde et manifest som fordømte ministersosialismen som ble drøftet i Social-Demokraten sammen med Jaurès sine kritiske bemerkninger. Mens Guesdes manifest ble sitert med en knapp setning, fikk Jaurès utbrodert sine argumenter om at det å gripe inn under Dreyfus-affæren ikke var ensbetydende med det å støtte borgerskapet.⁴⁰

Karikatur som illustrerer en ordkamp mellom Jaurès og Guesde i Lille, 1900. Tegnet av Henri Somm. Foto: Centre national et musée Jean Jaurès

Året 1899 samlet de forskjellige fraksjonene av den franske sosialistbevegelsen seg for å forsøke å komme til enighet. Samlingsforsøket skulle også drøftes i Arbeiderparti-pressen. En artikkel i Social-Demokraten maler et symboltungt bilde av kongressen hvor det syns mens den franske bevegelsens ledere «trykker hverandres hender».⁴¹ Under programdrøftelsen på samlingskongressen kom også spørsmålet om prinsipiell opposisjon mot borgerlige opp. Jaurès argumenterte iherdig for å tillate sosialisters deltagelse i borgerlige regjeringer «under ekstraordinære forhold». For marxister som Guesde var denne argumentasjonen feilslått: «Arbeiderne vil stadig støde paa militær og gendarmer nu som før, og de vil vende sig fra socialismen, der har skuffet dem». Debattene om prinsipper og taktikk var for Jaurès ikke mer enn en rekke «tilfældige bagateller».⁴² Samlingskongressen ble likevel ansett av Social-Demokraten som «en seier for Millerand», til tross for at

39 Steenson 1981: 214.

40 *Social-Demokraten*, 20. juli 1899.

41 *Social-Demokraten*, 13. desember 1899.

42 *Social-Demokraten*, 9. juli 1900.

kongressen ikke resulterte i formasjonen av et samlet parti.⁴³ Den franske historikeren Jean-Numa Ducange argumenterer for at kongressen likevel bidro til å trekke skillelinjene innad i den franske sosialistbevegelsen.⁴⁴ De følgende samlingsforsøkene i 1901 og 1902 ble også mislykkede og resulterte i dannelsen av to sosialistpartier, ett ledet av Jaurès og ett ledet av Guesde.

Internasjonalen tar stilling

I 1900 holdt Internasjonalen kongress i Paris. Arbeiderpartiet hadde slik som ved Londonkongressen i 1896 ikke økonomi til å sende delegater, men fikk likevel representasjon gjennom gudbrandsdølen Olav Kringen som befant seg i Paris på studiebesøk.⁴⁵ Under kongressen holdt Kringen også en velkomsttale hvor han skrøt av de franske sosialistene for deres «begeistring for fremskridtets ideer».⁴⁶ Den store debatten på denne kongressen omhandlet Millerand. Guesde og flere anså ministersosialismen som bevegelsens største utfordring. Den amerikanske historikeren Kevin J. Callahan argumenterer for at stridighetene i den franske bevegelsen bidro til å promotere en solidarisk kultur i sosialistbevegelsen internasjonalt.⁴⁷ Spørsmålet om Millerand på kongressen kom imidlertid til å gå tilbake til Jaurès taktikk om deltagelse i en borgerlig regjering i en krisetid.

Resolusjonen som ble stemt frem i Paris, bedre kjent som «Kautsky-resolusjonen» etter sin forfatter, var nokså tosidig: på den ene siden konstaterte den at sosialister skulle unngå regjeringsmakt samtidig som den ga sosialister lov å gå inn i borgerlige regjeringer i krisetid, da med bred støtte innad partiet. Årsaken til denne klausulen, skrevet av den tyske marxisten Karl Kautsky, bar preg av et forsøk på å bevare enigheten fremfor å videreføre franskmennenes sekterisme. Resolusjonen som ble stemt frem i Paris kom ikke til å legge debatten om Millerand død.

Saaledes griber ogsaa socialdemokratiet til en alliance med et borgerligt parti, naar det gjælder at forsvare selve den politiske frihed som i Italien, eller at erobre den almindelige stemmeret som i Belgien og Østerrige, eller at forsvare de almindelige menneskerettigheder som fornylig i Frankrige under Dreyfussagen. Men selvfølgelig kan en saadan alliance aldrig berøre socialdemokratiets program, som er og blir at omvæte grundlaget for det bestaaend[e] samfund og erstatte det med et ny og bedre grundlag[Sic].⁴⁸

Hvilke former disse borgerlige alliansene ville ta og på hvilke premisser sosialister skulle gå god for, var opp til partiene selv å finne ut av. Kringen drøftet diskusjonen i Social-Demokraten om hvordan Millerand ble forsøkt kastet av Guesde og hans støttespillere, noe som kongressen ikke fant hensiktsmessig. Den vedtatte resolusjonen konstaterte at sosialister kun var tillatt å delta i borgerlige regjeringer i krisesituasjoner, da med bred støtte i partiet med rett til tilbakekalling.⁴⁹ Selv om det er opp til diskusjon hvor mye utøvende makt Internasjonalen faktisk hadde til å håndheve slike vedtak, er det verdt å bemerke

43 *Fremad*, 12. desember 1899.

44 Ducange 2020: 95–97.

45 Det norske Arbeiderparti 1901: 6.

46 *Social-Demokraten*, 6. oktober 1900.

47 Callahan 2008: 158–160.

48 *Social-Demokraten*, 2. oktober 1900.

49 Et vedtak som ikke kunne ramme Millerand som frem til 1902 var partiuavhengig.

at disse ikke kunne gjelde Millerand som inntil 1902 var partiuavhengig.⁵⁰ På den andre siden hevder Kringen at kongressen nå anså allianser med borgerlige partier som fullstendig legitime, gitt en krisetilstand hvor en kunne trenge å samle alle demokratiske krefter mot diktatoriske «røvere»⁵¹, dette til tross for at resolusjonen forbød alliansepolitikk med borgerlige.⁵²

I 1904 holdt Internasjonalen sin kongress i Amsterdam, hvor «Kautsky-resolusjonen» igjen skulle bli drøftet. På kongressen kom to norske delegater, Olav Kringen og radikale Vincentz Gaarder, til å representere hver sin side av debatten. Gaarder var vokst opp i Russland og hadde vært aktiv i den sosialistiske undergrunnen hvor han ble radikalisert.

I debatten om samarbeid med borgerlige ble en ny variant av Kautskys resolusjon lagt frem, først vedtatt under SPDs partikongress i Dresden, derav navnet «Dresden-Amsterdam resolusjonen». Denne resolusjonen annullerte klausulen som åpnet opp for samarbeid og regjeringsdeltagelse ved å forsøke å sikre Internasjonalen for en prinsipiell opposisjon.⁵³ Jaurès protesterte mot resolusjonen, noe som resulterte i en rekke ord-dueller med Bebel. Her tok Bebel opp den franske regjeringens voldelige opptreden overfor streikende arbeidere.⁵⁴ Både Kringen og den svenske Arbeiderparti-lederen Hjalmar Branting gikk til forsvar for Kautsky-resolusjonen. I Arbeiderpartiets beretning finner vi en lengre utdyping av Kringens argumentasjon hvor han påstår å støtte prinsippet bak den nye resolusjonen, samtidig som han regner med at den ville bli brukt av Internasjonalen til å fordømme «en bestemt retning og en bestemt fraksjon inden det franske socialdemokrati».⁵⁵ Taktikkdebatten omfavnet da også i all hovedsak den franske bevegelsen.

Historiker Kevin J. Callahan poengterer at uenighetene mellom Bebel og Jaurès over spørsmålet om ministersosialisme hadde lite å gjøre med faktisk strategi og mer med kritikk og forsvar av den franske republikken.⁵⁶ Bebel gikk hardt ut på kongressen mot Jaurès ved å insistere på at den franske republikken, til tross for å være ønskelig fremfor keiserriket, er en borgerlig klassestat.⁵⁷ Den nokså fiendtlige tonen mellom den tyske og franske ledelsen bidro trolig til avstanden mellom den internasjonale «majoriteten» og de splittede franskmennene. Gaarder bemerker også at begge resolusjonene stilte seg skeptisk til borgerlige allianser og av den grunn var «rettet imod Jaurès taktikk». Videre skriver han:

Vi har jo allerede hørt, hvorledes det borgerlige norske telegrambureau forkyndte, at taktikkdebatten i Amsterdam var en 'moralsk seier' for Jaurès!⁵⁸

Selv om Jaurès ikke stilte en egen resolusjon som ga mer spillerom for borgerlig samarbeid, så vitnet Amsterdamskongressen om at stadig flere aktivt støttet en slik linje. Arbeiderpartimann Harald Kristoffersen argumenterte for at det hadde blitt mobilisert «en sterk minioritet mod Bebel. Utvilksomt har derfor Amsterdamskongressen styrket 'revisionistene' [...]».⁵⁹ Det er vanskelig å prate om en «moralsk seier» for Jaurès eller for «revisjonistene» som ikke

50 Millerand var igjen partiuavhengig fra 1904 og var i kortere perioder medlem av både Parti républicain-socialiste og Ligue républicaine nationale.

51 *Social-Demokraten*, 2. oktober 1900.

52 Taber 2021: 77–78.

53 Ibid: 81–83.

54 Friis 1918: 36–38.

55 Det norske Arbeiderparti 1906: 24–32.

56 Callahan 2010: 21–31.

57 Friis 1918: 37.

58 Gaarder 1904: 25–26.

59 Kristoffersen 1904.

var en organisert blokk i Internasjonalen. Likevel vitner kongressen om at Jaurès hadde vunnet flere sympatisører. De mer reformistiske strømmingene i sosialistbevegelsen hadde i lengre tid samarbeidet med borgerlige lokalt uten å behøve å argumentere eller hvile på noe teoretisk grunnlag. Vi kan her dra frem det kjente sitatet til den reformistiske SPD-sekretæren Ignaz Auer: «one doesn't *say* such things, one simply *does* them». ⁶⁰ I kongressens protokoll kan man lese Kringens argumentasjon hvor han forklarer at Arbeiderpartiets samarbeid med Venstre var grunnlaget for stemmerettsseieren, en seier som ikke tok fra Arbeiderpartiets selvstendighet eller forpliktet partiet til noe varig samarbeid. ⁶¹

Kritiske blikk på den franske bevegelsen

Kort tid etter Pariskongressen i 1900 åpnet gendarmen ild mot streikende arbeidere og drepte tre personer i byen Chalon-sur-Saône, sør i Bourgogne. Dette brukte Guesde for å kritisere Millerands manglende handlekraft som medlem av deputertkammeret. August Bebel, som av mange ble ansett som den ubestridte lederen og talsmannen for både den tyske og den internasjonale bevegelsen, gikk hardt ut mot Millerand. Social-Demokraten stilte seg fremdeles bak Millerand og argumenterer for at han verken var til stede under massakren og at han ville kunne «sørge for at morder-gendarmene blev sat under tiltale». ⁶² Millerands lovforslag om tvungen voldgift ble godt mottatt i Social-Demokraten. ⁶³

Etter århundreskiftet begynte flere radikale strømminger i den norske arbeiderbevegelsen å ta til orde for en mer revolusjonær retning. Blant disse var Arbeiderpartiets ungdomsorganisasjon, Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund (NSU), som ble stiftet i 1903. Uten å gi noen eksplisitt støtte til folk som Guesde, var flere av pådriverne for NSU, slik som deres første leder, Jacob Vidnes, sterkt kritisk til den overordnede parlamentære taktikken Arbeiderpartiet hadde inntatt, som han selv omtalte som «reformhumbug». ⁶⁴ Vidnes og andre kritiske røster fra den norske sosialistbevegelsen var trolig inspirert av de tyske sosialistene.

Ungdomsforbundets tidsskrift *Det Tyvende Aarhundrede*, med Kringen som redaktør, kom til å publisere en rekke artikler fra begge sider av den internasjonale bevegelsen. I en av artiklene finner vi en soleklar advarsel fra Kautsky angående ministersosialismen: «socialistiske partier i andre land maa blive sparet for de franske socialister bitre erfaringer». ⁶⁵ I en leder i bergensavisen *Arbeidet* får Millerand ingen sympatier. Her blir Millerands idé om samarbeid mellom arbeidere og borgerlige, så vel som hans appell til nasjonalistiske krefter, drøftet i motsetning til den internasjonale sosialistbevegelsens prinsipper:

Dette er forskjellen mellem en socialist og en Millerand, at den første ikke tror paa noget «samarbeide» mellem økonomiske modsætninger eller paa nogen «klassernes solidaritet» eller paa en nationalismens salighedstro. ⁶⁶

Til tross for at Millerand ved starten av 1902 fremdeles ikke var medlem av et sosialistparti og uglesett av store deler av den internasjonale sosialistbevegelsen, støttet nordmennene ham aktivt. At Millerand for en periode var selve ansiktet på den franske sosialistbevegelsen

⁶⁰ Nettl 2019: 182.

⁶¹ *Internationaler Sozialisten-Kongress zu Amsterdam, 14. bis 20. August 1904*: 72–73.

⁶² *Social-Demokraten*, 25. oktober 1900.

⁶³ *Social-Demokraten*, 12. og 16. oktober 1900.

⁶⁴ Vidnes 1900.

⁶⁵ Kautsky 1902: 188–189.

⁶⁶ *Arbeidet*, 2. september 1904.

i den norske arbeiderpressen, kommer trolig av flere grunner: De to franske sosialistpartiene stilte begge til valg i 1902 og telte rundt 27 000 medlemmer til sammen. Konkurransen mellom disse sosialistpartiene gjorde lite for å styrke den franske sosialistbevegelsens bilde utad.⁶⁷ På den andre siden fremsto Millerand som en av de viktigste franske politikerne, noe som blir gjenspeilet i hans hyppige omtaler i de landsdekkende avisene her til lands. Her bør det også nevnes at den borgerlige pressen i Norge fremstilte Millerand i negativt lys, noe som trolig motiverte Arbeiderpartiets journalister til å fremstille han som en ærlig og respektabel politiker.⁶⁸ Millerand kom likevel ikke til å bli gjenvalgt i 1902, og mistet derfor noe av den innflytelsen han tidligere hadde nytt godt av.⁶⁹ Som vi skal se, kom Millerands inntog i den franske regjeringen i 1912 til å endre mye av den norske arbeiderpressens syn.

Fra sekterisme til enighet?

I etterkant av Amsterdamkongressen erklærte Arbeidet følgende:

Jaurès staar i øieblikket som en af Frankrigs ledende mænd. Af hans stilling afhænger republikens historie i de kommende taaar, og dermed Europas [...].

Videre hevdes det at «[i]ngen venter, at der straks vil blive enighet i Frankrig».⁷⁰ Men de to franske sosialistpartiene kom til enighet i 1905 under navnet Section française de l'Internationale ouvrière (SFIO). Selv om partiet eksisterte frem til slutten av 1960-tallet, vekket selve partisamlingen liten interesse i den norske arbeiderpressen, som jobbet på spreng med å dekke unionsoppløsningen. Det nye partiet medførte at de franske sosialistene oppnådde gode valgresultater, noe som resulterte i at Guesde igjen kom til å bli valgt inn i parlamentet etter mange år på utsiden. Ducange forklarer at mye av grunnen til partisamlingen lå i Guesde og hans støttespilleres nederlag under Amsterdamkongressen.⁷¹

I etterkant av samlingen av de to franske partiene er den norske arbeiderpressen nokså tvetydig i sin dekning av utviklingen av den franske sosialistbevegelsen. Ved SFIO-partikongressen i Limoges stilte både Jaurès, Valliant og Guesde seg bak Internasjonalens antimilitaristiske standpunkt. Krigsfarens åpnet både opp for muligheten for et «socialistisk Frankrig» så vel som tysk «fremmedtyranni», ifølge Social-Demokraten.⁷² De franske sosialistene publiserte også et opprop i 1906 med overskriften «krig mod krigen!» hvor det hevdes at en krig mellom stormaktene bare ville gagne kapitalistklassen.⁷³ I stedet for noen pasifistisk eller defaitistisk politikk, så det på den andre siden ut som at både Jaurès og Guesde anså det nødvendig å forsvare den franske republikken ved et mulig tysk angrep, ikke ulikt tyske og skandinaviske sosialisters holdninger overfor tsar-Russland.⁷⁴ Arbeidet rapporterte også at det franske partiet hadde gått vekk fra Internasjonalens prinsipp og «støtter enhver regjering med virkelig radikalt-demokratisk program».⁷⁵

I forkant av Internasjonalens kongress i Stuttgart i 1907 skulle det igjen komme til strid i det forente franske sosialistpartiet. Den økende spenningen i Europa og koloniene hadde

67 Ducange 2020: 101–103.

68 *Morgenbladet*, 16. juni 1904.

69 Millerand kom til å gå inn i regjering i 1909 hvor han med korte mellomrom kom til å sitte helt frem til 1915, da også som forsvarsminister under krigsutbruddet.

70 *Arbeidet*, 25. august 1904.

71 Ducange 2020: 113–115.

72 *Arbeidet*, 26. november 1906.

73 *Arbeidet*, 18. januar 1906.

74 *Arbeidet*, 14. mars 1906.

75 *Arbeidet*, 9. november 1906.

gjort krigsfaren reell og stadig flere sosialister ønsket å legge frem taktiske retningslinjer. På denne kongressen skulle fire resolusjoner som gjaldt antimilitaristisk taktikk drøftes, hvorav tre var franske. Den tyske resolusjonen lagt frem av Bebel, hadde en nokså vag linje og bekreftet tidligere resolusjoner mot krigsfaren. Jaurès' og Vaillants resolusjon foreslo generalstreiken som effektivt middel ved et mulig krigsutbrudd. Gustave Hervé, en av de mest ekstremistiske lederne av det franske partiet, stilte en egen resolusjon som la til grunn opprør og militærnekt.⁷⁶ Guesde stilte også en egen resolusjon hvor han distanserte seg fra sine tidligere allierte ved å gå sterkt mot den anti-militaristiske kampen som en isolert kamp ved å insistere på kampen for sosialisme som det eneste preventive mot krig.⁷⁷ Nordmennene, sammen med de andre skandinaviske representantene, var på sin side opp-tatt av å gå mot alle resolusjonene ettersom de hadde lagt seg på en pasifistisk linje kontra folkevæpnings-prinsippet som fortsatt lå til grunn i debatten.⁷⁸ Selv om det ikke ser ut til at de norske representantene stemte for noen av resolusjonene, så kan vi bemerke at Verdens Gang feilaktig rapporterte at Jeppesen tok til orde for å støtte «forsvarsfienden Hervé».⁷⁹

Som Arbeiderpartiet skulle også det franske partiet ha en rekke interne debatter som gjaldt ministersosialismen. Disse debattene vakte likevel ikke like stor oppsikt som de som gjaldt Millerand.⁸⁰ Her kan Guesdes motstand mot deltagelse i kommunestyre og lignende minne mye om debattene ført av Martin Tranmæl og Kyrre Grepp mot partiledelsen.⁸¹ Millerand inntok igjen stillingen som minister i 1909, i den republikanske regjeringen til Aristide Briand. Under jernbanestreikene i 1910 kom han til å møte en del motstand fra den franske arbeiderbevegelsen. Social-Demokraten rapporterte om streikende arbeidere med faner hvor det sto «Ned med Millerand!».⁸² Noen dager etter han hadde bedt arbeiderne om måtehold og lovet lønnsøkning, ble hans kontor raidet av demonstranter og «bombardert med sten».⁸³ Rundt det franske valget samme år rapporterer Social-Demokraten at Millerands regjeringsdeltakelse var blitt gjort vanskelig grunnet hans «upopularitet».⁸⁴ Millerand og de uavhengige sosialistene var blitt «sterkt redusert».

Den følger de radikale mellempartiets skjæbne i alle andre lande, saaledes vore egne arbeiderdemokraters.⁸⁵

Det hjalp trolig heller ikke at Millerand i 1912 ble forsvarsminister og med det fikk ansvar for det franske militærets opprustningsplaner.⁸⁶ Millerand skulle også møte protester fra sosialister i Frankrike etter å ha utvidet verneplikten, som ifølge Social-Demokraten hadde gjort han til et «redskap for den militaristiske galskap og svindel».⁸⁷ I en annen artikkel hevdes det at Millerand ble brukt av avisen Tidens Tegn for å sverte Arbeiderpartiets legitimitet

76 *Social-Demokraten*, 24. august 1907.

77 Ducange 2020: 128–130.

78 *Social-Demokraten*, 26. august 1907.

79 *Social-Demokraten*, 30. august 1907.

80 *Arbeidet*, 5. mai 1911.

81 Moland 2022: 179–180.

82 *Social-Demokraten*, 23. mars 1910.

83 *Social-Demokraten*, 19. april 1910 og 20. april 1910.

84 *Social-Demokraten*, 30. april 1910.

85 *Social-Demokraten*, 11. mai 1910.

86 *Social-Demokraten*, 8. februar 1912.

87 *Social-Demokraten*, 19. juni 1912.

som antimilitarister. *Social-Demokraten* svarte så at «Millerand for længe siden har forlatt det franske socialdemokrati».⁸⁸ Det var da ingen tvil for den norske arbeiderpressen:

Millerand har vakt en storm av forbitrelse mot sig hos de franske arbeidere ved sin nededrægtige kamp mot de antimilitaristiske agitatorer [...].⁸⁹

Social-Demokraten's redaksjon, ca. 1900. Fra venstre: Ole Tokerud, Hans Jæger, Jacob Vidnes, Anders Buen og Olav Kringen. Foto: Nic. Christensen / Arbeiderbladet / Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek

Vi ser her klart at den norske arbeiderpressen ikke lenger kunne stå inne for Millerand. Han ble ikke lenger ansett som arbeidernes mann i regjeringen, men en militarist. I tiden etter Stuttgartkongressen og frem til krigsutbruddet i 1914 var det minimalt med artikler om den franske sosialistbevegelsen i den norske arbeiderpressen. Uenighetene i det franske partiet angikk ikke Internasjonalesen og vakte derfor mindre interesse. Krigserklæringen og attentatet på Jaurès sommeren 1914 satte den franske sosialistbevegelsen ute av spill.⁹⁰ Ironisk nok skulle krigsutbruddet også bringe Guesde, den største motstanderen av minstersosialismen, inn i den republikanske regjeringen til René Viviani.⁹¹

Konklusjon

Det at Brousse og Millerand, to reformistiske sosialister, ble behandlet så annerledes i den norske arbeiderpressen har trolig å gjøre med Arbeiderpartiets påvirkning fra det tyske partiets ledelse. Brousse sammenlignet med Millerand var en politisk fiasko; ikke bare gjorde hans bakgrunn som anarkist og tilhenger av Bakunin ham til suspekt for mange,

88 *Social-Demokraten*, 28. juni 1912.

89 *Social-Demokraten*, 7. januar 1913.

90 *Social-Demokraten*, 1. august 1914.

91 Ducange 2020: 141–145.

men manglende oppslutning reduserte ham raskt fra en internasjonal leder til en ubetydelig kommunestyrerepresentant. Etter at possibilistenes parti meldte overgang til Jaurès sitt parti i 1902, var den possibilistiske strømmingen så godt som død. Brousse er på mange måter lik Bernstein i det at den politiske praksisen som han løftet frem ikke var særlig kontroversiell for andre enn marxister. På den andre siden lå noe av problemet til folk som Brousse og Bernstein i deres manglende oppslutning, så vel som det faktum at de aktivt argumenterte for sine posisjoner overfor marxistene. Millerand, på sin side, behøvde ikke å forholde seg noe særlig til verken marxistene eller Internasjonalen som sådan, noe vi kan anta ga han en viss fordel.

Historiker Einhart Lorenz argumenterer for at selve revisjonisme-striden ikke vakte mye interesse i Arbeiderpartiet eller påvirket partiets programrevisjoner.⁹² Selv om vi ikke skal gå inn på programrevisjonene her, er det helt åpenbart at Millerand-kontroversen vakte stor interesse i arbeiderpressen og trolig derfor også hadde en viss påvirkning på strømminger innad i partiet. Vi kan her nevne Arbeiderparti-mennene Christopher Hornsrud og Marius Ormestad som, ifølge historiker og politiker Edvard Bull d.e., representerte «den mest konsekvente reformismen» i partiet. Hornsruds partikupp i 1903 samt hans Arbeiderparti-regjering i 1928, står likevel som et skinnende eksempel på ministersosialismen. Manglende debatt og drøftelse av disse taktiske og strategiske utfordringene gjorde at skillelinjene i de sosialistiske partiene ofte forble temmelig uklare. Arbeiderpartiet huset både radikale og revolusjonære strømminger selv om partiledelsen i stor grad orienterte seg etter en reformistisk strategi. Dette forklarer tvetydigheten om den norske arbeiderpressens stilling overfor utviklingen i den franske sosialistbevegelsen.

Selv om det er enkelt å argumentere for at Brousse og Millerand tilhørte en klart reformistisk del av sosialistbevegelsen, er det vanskeligere å plassere folk som Jaurès, Guesde og Lafargue inn i dikotomien reformist-revolusjonær eller høyre-venstre. Deres politiske ideer og idealer endret seg naturligvis i møte med den drastisk skiftende situasjonen i Frankrike og Europa. De mest revolusjonære var da heller aldri motstandere av reformer, slik historiker Einar Terjesen poengterer; reformene var alltid nødvendige for å styrke arbeiderklassen.⁹³ Likevel behøvde Arbeiderpartiet, på lik linje med det franske og tyske partiet, å skape en pragmatisk taktikk i etterkant av stemmerettsutvidelsen. Å balansere det revolusjonære endemålet om sosialismen og de dagligdagse reformkampene skulle vise seg å være en stor utfordring. Selv om folk som Martin Tranmæl i lengre tid totalt avviste deltagelse i regjering og kommunestyre, kom Arbeiderpartiet likevel til å gå inn i regjering i 1928, med Hornsrud i spissen.

Etter at flere av Internasjonalens medlemspartier gikk inn for å støtte sitt lands krigsinnsats i 1914, var drømmen om en verdensrevolusjon ledet an av de sosialistiske massepartinene lagt død. Debattene om ministersosialismen gir derfor et verdifullt innblikk i forskjellen mellom hva sosialistpartiene i Europa agiterte for, og hva de faktisk endte opp med å utrette. Til tross for å holde fast på flere radikale ideer i sine partiprogram, så var ikke Arbeiderpartiet et unntak her. Den norske arbeiderpressens overveldende støtte for Millerand, og dens ambivalente forhold til de mer prinsippfaste marxistene (som Guesde) i perioden før verdenskrigen, vitner om hvilken politisk retning partiet var på vei inn i. Sammenlignet med Arbeiderpartiet sto den reformistiske fraksjonen av den franske sosialistbevegelsen, slik vi har vist, langt mer støtt i sin taktikk. Selv om det var en klar tvetydighet i Arbeiderparti-pressens stilling overfor de franske sosialistene, endret ikke dette

92 Lorenz 1972: 74–75.

93 Terjesen 1984: 152–154.

de internasjonalt orienterte nordmennenes overveldende støtte til sine franske kamrater. Spesielt i perioden 1900 til 1910 stilte den norske arbeiderpressen seg svært positiv til Millerand. Trolig ble han ansett som en inspirasjonskilde for fremtidig parlamentarisk arbeid. På det internasjonale planet trumfet solidaritet over skepsis og kritikk i perioden før 1914, noe som ga grobunn for den drastiske veksten til den europeiske arbeiderbevegelsen. På lik linje med ledelsen i det tyske partiet, ønsket Arbeiderpartiet først og fremst å ivareta Internasjonals enhet. Gjennom sitt valgsamarbeid med Venstre var det også klart at Arbeiderpartiet anså taktisk fleksibilitet som langt viktigere enn noen form for rendyrket marxistisk strategi, noe som også gjenspeiles i den positive stillingen overfor Millerand.

Litteratur

- Arbeidet*. (1904, 25. august; 2. september; 1906, 18. januar; 14. mars; 9. november; 26. november; 1911, 5. mai) Det norske Arbeiderparti (1901). *Beretning om Det norske arbeiderpartis virksomhet fra 15de mai 1900 til 1ste juli 1901*. Arbeidernes aktietrykkeri.
- Det norske Arbeiderparti (1906). *Beretning om Det norske arbeiderpartis virksomhet fra mai 1904 til 31te december 1905*. Arbeidernes aktietrykkeri.
- Bäckström, K. (1958). *Arbetarrörelsen i Sverige: Bind 1. Den svenska arbetarrörelsens uppkomst och förening med socialismen*. Arbetarkultur.
- Callahan, K. J. (2008). The 'True' French Worker Party: The Problem of French Sectarianism and Identity Politics in the Second International, 1889–1900. I K. J. Callahan & S. A. Curtis (Red.), *Views from the Margins: Creating Identities in Modern France*. University of Nebraska Press.
- Callahan, K. J. (2010). *Demonstration Culture: European Socialism and the Second International, 1889–1914*. Troubador Publishing.
- Ducange, J.-N. (2020). *Jules Guesde: The Birth of Socialism and Marxism in France*. (Oversatt av David Broder.) Palgrave Macmillan.
- Fremad*. (1899, 11. juli; 12. desember)
- Friis, J. (1918). *Internationalen: En historisk oversigt*. Det Norske Arbeiderpartis Forlag.
- Fuchs, F. (2010). Historical legacies, institutional change, and policy leadership: the case of Alexandre Millerand and the French factory inspectorate. *Theory and Society*, 39(1), 69–107.
- Gaarder, V. (1904). Fra Kongressen i Amsterdam. *Det Tyvende Aarhundrede* (nr. 3, 1904). Norges Socialdemokratiske Ungdomsforbund.
- Haupt, G. (2020). *La Deuxième Internationale 1889–1914: Étude critique des sources essai bibliographique*. De Gruyter Mouton.
- Irvine, W. D. (1988). *The Boulanger Affair Reconsidered: Royalism, Boulangism, and the Origins of the Radical Right in France*. Oxford University Press.
- Jemnitz, J. (1986). The International Workers' Socialist Conference of Paris in 1886 (To the Prehistory of the II International). *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 32(1/2), 97–112.
- Kautsky, K. (1902). De to tendenser. *Det Tyvende Aarhundrede* (nr. 10–11, 1902). Kristiania Social-Demokratiske Ungdomslag.
- Kringen, O. (Red.) (1910). *Landsmøter: Beslutninger og Resolutioner*. Det norske Arbeiderparti.
- Kristoffersen, H. (1904, 30. august). Socialisterne. Kongressen i Amsterdam. *Stavanger Aftenblad*.
- Krivoguz, I. (1989). *The Second International 1889–1914: The History and Heritage*. (Oversatt av Natalya Belskaya og Vyacheslav Nemodruk.) Progress Publishers.
- Liebknrecht, W. (Red.) (1889). Proceedings of the International Working-men's Congress in Paris. (Oversatt av Graham Seaman, juli 2021.) Hentet 20. desember 2022 fra *Marxist Internet Archive*: <https://www.marxists.org/history/international/social-democracy/1889/marxists-congress/index.htm>
- Lorenz, E. (1972). *Arbeiderbevegelsens historie. En innføring: Bind 1. Norsk sosialisme i internasjonalt perspektiv, 1789–1930*. Pax Forlag.

- Moland, T. (2022). *Carl Jeppesen: En politisk biografi*. Christiania forlag.
- Morgenbladet*. (1904, 16. juni)
- Nettl, J. P. (2019). *Rosa Luxemburg: The Biography*. Verso Books.
- Social-Demokraten*. (1889, 3. januar; 10. februar; 25. april; 19. mai; 23. juni; 27. juni; 21. juli; 25. juli; 10. oktober; 25. august; 1890, 1. november; 1891, 5. februar; 1892, 24. desember; 1894, 20. januar; 1898, 20. januar; 1899, 8. juli; 20. juli; 10. august; 17. oktober; 18. oktober; 13. desember; 1900, 9. juli; 2. oktober; 6. oktober; 12. oktober; 16. oktober; 25. oktober; 1907, 24. august; 26. august; 30. august; 1910, 23. mars; 19. april; 20. april; 30. april; 11. mai; 1912, 8. februar; 19. juni; 28. juni; 1913, 7. januar; 1914, 1. august)
- Stenson, G. P. (1981). 'Not One Man! Not One Penny!' – *German Social Democracy, 1863–1914*. University of Pittsburgh Press.
- Taber, M. (Red.) (2021). *Under the Socialist Banner: Resolutions of the Second International 1889–1912*. Haymarket Books.
- Terjesen, E. A. (1984). Marxismen og det norske sosialdemokratiet 1884–1910. *Vardøger* (nr. 14, 1984), 119–159.
- Thrane, M. (1949). *Marcus Thrane og Thraniterbevegelsen*. Tiden Norsk Forlag.
- Vidnes, J. (1900, 11. januar). Ungdommen og socialismen. *Social-Demokraten*.